

ULUSLARARASI BEDÜZZAMAN SEMPOZYUMU-III

**20. Asırda İslâm Düşüncesinin Yeniden Yapılanması ve
Bedüzzaman Said Nursî**

İlmi Heyet

Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş, Prof. Dr. İbrahim Canan,
Prof. Dr. Suat Yıldırım, Prof. Dr. Ahmet Akgündüz, Prof. Dr. Faris Kaya

Yayına Hazırlayan

Mehmet Paksu

Tercümeleler

Arapça

Veli Sırım, Abdülaziz Hatip, Kenan Demirtaş

İngilizce

Metin Karabaşoğlu

Almanca

Nuriye Uşşak

Dizgi

Nesil Basım Yayın

551 32 25

Baskı, Cilt:

Nesil Matbaacılık A.Ş.

551 32 27

ISBN 975-408-271-5

©

Bu eserin yayın hakkı Nesil Basım Yayın A.Ş.'ye aittir.

◆

Sanayi Cad. Bilge Sk.No: 2

Yenibsona / İSTANBUL

Tel: (0212) 551 32 25 pbx

BEDIÜZZAMAN'IN DÜŞÜNCE SİSTEMİNDE TEVHİD

SÂMÎ AFÎFÎ HİCÂZÎ*

Kur'an-ı Kerim muhataplarını bir yandan tevhid akidesine davet ederken, diğer yandan da çeşitli dinlerden nakiller yapıyor; nâzil olduğu zamanda mevcut olan millet, medeniyet ve mezhepleri sorguluyor, bâtil ve bozuk olduklarını delillerle ispat ediyor ve bütün bunların semâvî dinlerle mukayeselerini yapıyor.

İnsanlık tarihindeki fikir mücadelelerine bakıldığında, ulûhiyyet dâvası, insanların düşüncesini ilk günlerden beri meşgul etmiştir ve bu dâvanın hakkâniyetinin ispatı ve sübûtu için de, melek ve insanlardan seçilmiş resullerin semâ ile arz arasındaki elçilik görevleri hiçbir zaman kesintiye uğramamıştır. Cenab-ı Hak bu hakikati şöyle beyan eder: "Allah meleklerden de, insanlardan da elçiler seçer."¹ İslâm peygamberi olan Efendimiz Muhammed'in (a.s.m.) dünyamıza teşrifleriyle ve ona gönderilen akli ve kevnî varlık âlemini aydınlatan Kur'an-ı Kerimin nüzûlüyle bu elçilik görevi sona ermiştir.

Bu açıdan bütün peygamberlerin risalet görevi, tevhid akidesine karşı akılları ve kalbleri uyarmak ve muhatapların iç dünyalarına onu yerleştirmektir. Tevhid akidesi fıtrat inancıdır ve Allah insanları o inanç üzerine yaratmıştır. Cenab-ı Hak şöyle buyuruyor: "Yüzünü hak din olan İslâma çevir-O fıtrat dini ki, Allah insanları o din

*Doç. Dr. SÂMÎ AFÎFÎ HİCÂZÎ

1949'da Mısır'ın Menüfiyye şehrinde doğdu. Ezher Üniversitesi Usuluddin Fakültesinde Akaid ve Felsefe Bölümünde öğretim üyesidir. Aynı zamanda Mısır Felsefe Cemiyeti üyesidir.

Evlî ve üç çocuk babasıdır. Birçok eseri yayınlanmıştır. Eserlerinden bazıları şunlardır:

1. *John Lock'un Bilgi Teorisini Tenkit*
2. *Kelâm İlimine Giriş*
3. *İnanç ve Ahlâk İlişkisi.*

¹ Hac Sûresi, 22:75.

üzerine yarıtmıştır. Allah yaratışını değiştirecek değildir; siz de Allah'ın yarattığını değiştirmeyin. İşte dos doğru din budur; lâkin insanların çoğu bilmez."²

Vahdâniyet-i İlähiye, İlähî vahye dayalı bütün semâvî risaletlerin ilk ve öncelikli tavsiyesidir. İslâmiyetin de, Cenab-ı Hakkı zittan ve nidden tenzihle beraber ilk esasını teşkil eder.

Bu İlähî sistem, âlemlerin Rabbinden Rasûl-i Emîne vahiy ile gelmiş ve Müslümanlar tarafından iz'an ve teslimiyetle kabul edilmiş bir sistemdir. Efendimiz Muhammed'in (a.s.m.) risaletiyle peygamberlik sona erdiği için, ondan sonra gelen Müslümanların bizzat kendi hayatlarında zuhur eden ve dinin temel yapısına uymayan her şey, İslam alimleri tarafından iki ana sahada itinayla tashihten geçirilmiştir. Bu sahalardan biri imânî yükümlülük, diğeri ise amelî yükümlülüktür.

İslâm dininin Müslümanın hayatına taalluk eden yönleri şunlardır: Akaid, şeriat ve ahlâk. Akaid, mü'mini şeriata götüren bir esastır. Şeriat da, akaid ile hassasiyet kesb etmiş kalbin İlähî emirleri yaşamak üzere kabullenmesidir. Ahlâk ise, bu ikisinin bir meyvesidir. İşte bunun üzerine insanlık peygamberinin veciz sözü gelir: "Ben ancak güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildim."³

Düşünce üzerinde araştırma yapan İslâm alimleri tarihin ilk günlerine kadar uzanarak bu gerçekleri kaydetmişler; halefleri de onların çizgisini daima takip etmişlerdir. İlmiyle âmil Risale-i Nur Külliyyatı'nın sahibi de çeşitli akımların tesirsiz kılması ve tevhid hakikatlerinin tecellisi için aynı çizgiyi takip edenlerdendir. Risale-i Nur'da cevaplarını bulan bazı akımlar ise şunlar: Dehrîler ve yandaşları, tabiatçılar, sâibeler, berâhimeler, Müslümanların yaşamış oldukları Fars diyarında tesirlerini hissettiren Seneviyeler, Müslümanlarla iç içe yaşayan ehl-i teslis, Yahudiler ve diğerleri...

Bediüzzaman Said Nursî, müessir düşünceleriyle, kuvvetli ve sağlam delilleriyle bu dinin birçok önemli meseleleri üzerine himaye kanadını germiş, Risale-i Nur Külliyyatında o meseleleri kevnî şeriat ile Kur'an şeriatını birbirine bağlamak suretiyle araştırmış, incelemiş ve fevkalâde vukufiyetle onları tahlil etmiş, beşerin istifadesine sunmuştur.

Evet, Bediüzzaman bütün insanlığa hitaben şöyle der: "Hakikat ilmîni, hakikî hikmeti istersen, Cenab-ı Hakkın marifetini kazan. Çünkü, bütün hakaik-ı mevcudat, ism-i Hakkın şuaâtı ve esmâsının tezâhürâtı ve sıfâtının tecelliyâtıdır."⁴

Bediüzzaman kendisine mahsus usûlü (metodolojisi) olan alimlerden olduğu ve Sofestâilerin yanlış prensiplerinden tamamen uzakta bulunduğu ortadadır. Bediüzzaman'ın Risale-i Nur'da ehemmiyetle üzerinde durduğu bir mesele vardır ki, burada ona değinmeden geçemeyeceğim: "İnsan unsuru". Bu Kur'an-ı Kerîm'in de asıl maksadıdır.

Evet, Kur'an insandan bahseden veya insana hitap eden bir mükâlemedir. Bu hakikate Bediüzzaman da işaret etmektedir. İnsan, dünyanın bir çekirdeği hükmündedir ve Risale-i Nur da bütün meseleleriyle ona müteveccihdir. Zira insan için, uh-

² Rum Sûresi, 30:30.

³ Müsnedü Ahmed İbni Hanbel, 2:181; Sünenü'l-Beyhakî, 7:192.

⁴ Bediüzzaman, Sözcükler, s. 442; Dr. Ahmed Sâyhî, el-İmamu Saidü'n-Nursî Ve Eseruhu Fî Tersihü'l-İmân.

revî emellerini kazanmak herşeyden ehemmiyetli, kaybetmesi de herşeyden tehlikelidir.⁵

Bu önemli mesele, metoda taalluk eden bir husûsiyettir ve her semâvî risaletin de gayelerinden biridir. Ulûhiyet meselesi İslâmiyetin diğer her meselesi gibi sadece teorik açıdan ele alınacak bir mesele değildir. Yâni, teorik olarak inananların bütün aklî sorularına muknî cevaplar vermek, muhalifleri delillerle susturmak veya onların şüphe îrad etmelerini bertaraf etmek ulûhiyet davası için tek ve yegane hedef değildir. Bunun da ötesinde birinci derecede bu davanın canlı hale getirilmesi ve ona hayattar bir şahsiyet kazandırılması gerekir ki, Resulullah'a (a.s.m.) gelen İlâhî mesajı, kavlen ve amelen kabul etmiş, *müsbet bir ümmetin* kimliğini ifade edebilsin; teorik ilke ve kurallar da hissedilebilir, hareketli birer canlı suretini alabilsin. İşte bunun için Bediüzzaman, Müsiümanların maruz kaldığı tehlikelerin sebebinin, onların iman şuurundan uzak kalmaları olduğunu belirtir. Bu da delilsiz bir iddiadan ibaret değildir. Zira Risale-i Nur'u okuyanlar bilirler ki, herhangi bir okuyucu, oradaki meselelerin tahlilinde şu gerçeği çok iyi anlar: Kur'an'daki muhkemât, kâinat ve insanın mahiyetiyle kopmaz bağlarla bağlanmıştır.

Yukarıda da belirtildiği gibi, Bediüzzaman'ın muhatabı insandır ve ona şöyle der: "Hakikat ilmini, hakikî hikmeti istersen, Cenab-ı Hakkın marifetini kazan."⁶ Bediüzzaman Kur'anî delillerin eşsiz olduğuna da işaret eder. Evet, vahdâniyet hakkındaki Kur'anî deliller, onun dışındaki bütün mezhep ve düşüncelerin delillerinde daha sağlam ve daha metindir. Zira birliği hakkında getirdiği deliller fitrattan ve tecrübenin tâ kendisinden gelmektedir—ki, bu marifet-i İlahiyenin bir vesilesidir. Kur'an-ı Kerim'in fitrî meselelere mebni bu istidlâl yolu, insanlığı ulûhiyetin birliğine götürür.⁷ Cenab-ı Hak şöyle buyurmaktadır: "Gerçekten bu Kur'an, yolun en doğrusuna iletir ve güzel işler yapan mü'minlere, büyük bir mükâfâtı hak ettiklerini müjdeliler."⁸

İşte Risale-i Nur'dan sağlanan istifadenin hem doğru ve hem de sürekli olmasının sebebi, kaynağı olan Kur'an'a dayandığındandır. Bu makamda Bediüzzaman şöyle der: "Risale-i Nur doğrudan doğruya Kur'an'ın bâhir bir burhanı ve kuvvetli bir tefsiri ve parlak bir lem'a-i İ'cazî mânevîsi ve o bahrin bir reşhası ve o güneşin bir şuaî ve o mâden-i hakikattan mülhem ve feyzinden gelen bir tecüme-i mânevîyesidir."⁹ Bediüzzaman Yirmi İkinci Sözde kâinattan getirdiği cüzî ve küllî delillerden ve aklî burhanlardan oluşan tevhid hakkında on iki burhanı işlemektedir ki, bütün bunların hepsini tevhid denizinden bir katre saymaktadır.¹⁰ Yine bundan önceki On Altıncı Sözde nefisten bahsediyor ve ona Kur'an-ı Kerim'in feyzinden çıkan dört

⁵ Bediüzzaman, *Mürşid-ü Ehli'l-Kur'an*.

⁶ A.g.e.

⁷ A.g.e.

⁸ İsrâ Sûresi, 17:9.

⁹ Şualar, s. 576-577.

¹⁰ Sözler, s. 260.

şua ile tevhid hakikatini, kâinatın yaratılışını ve namazın aslının bir miraç ve onu Yaraticının kullarına bir rahmeti olduğunu ispat ediyor.¹¹

Otur Üçüncü Sözde¹² olduğu gibi yine *Sözler* kitabında vahdâniyet ve ehâdiyetten bahsediyor; imân hakikatlerine açılan pencereler şeklinde imanı güçlendirmek için vahdâniyet ve ehâdiyet işaretlerini, remizlerini ve delillerini imân hakikatlerine açılan pencerelerde peşi peşine sıralıyor—Lem'alarda da olduğu gibi...

Yine *Mektubat* isimli kitapta¹³ Tevhid hakikatinden, Allah'a imân, marifetullah ve muhabbetullahın ehemmiyetinden, fıtratın kabul edeceği ve nefsin istikamet bulacağı şekilde bahsediyor.¹⁴

Tevhid ilmi,—İbni Haldun'un da ifade ettiği gibi—fıkıh ilminin mukabil vechindeki ilâyiyâttır.¹⁵ Akaid-i imâniye hakkında yapılan araştırma ve tartışmalar ise, Tevhid ilminin yapısını oluşturur. Zira, Cenab-ı Hakkın birliğine olan itikad, İslâmiyete girmenin bir şehâdeti olduğu gibi, âhirette de bir kurtuluş senedir. Burada tevhid ve vahdâniyet-i ilâhiyenin mânâ ve tarifini aklî ve şer'î delillerle de teyid ederek açıklamak gerekir.

Tevhidin mânâsı:

Tevhid, bir felek ile o feleğe ait mutlak lafzın dairesinde oluşan herhengi bir mânâdır ki, ikisini de asılda ve ştikakta birleştiren aralarında bir bağ bulunması sebebiyle bu mânâ oluşmuştur. Lügatçılara göre *Vahhade*'nin mastarı olan *Tevhid* kelimesinin bu mânâsına göre şöyle diyebiliriz: "Vahhadtüllâhe" Allah'ı birledim. Yani, Onun bir olduğuna ve nazîri ve benzeri olmayan zâtı, sıfatları ve fiilleriyle münferid ve tek bir ferd olduğuna itikad ettim. Allah'ın sıfatlarından olan *Vâhid*'in mânâsı ise, Onun ikincisi bulunmayan ve tevhid ve vahdâniyet sahibi olan ve icad ve tedbirde de münferid ve tek olan demektir.

Hülâsa, bir olan Allah'a imân etmek olan tevhidin kısaca mânâsı şudur: Allah evhad ve mütevahhidir, yâni vahdâniyet ve tevhid sahibidir. Ve halk ve tedbirde de münferid ve tekdir.¹⁶

Kelâm âlimerince tevhidin mânâsı: Allah Teâlanın zâtında, sıfatlarında ve fiillerinde bir olduğuna itikâd etmektir. Yani, kul ibadetlerini bir olan Mabuduna karşı yapar, yalnız Ona tahsis eder, yalnız Onun ibadete lâyık olduğuna inanır ve hiç bir ibadetine bir başkasını Ona şirk koşmaz. Zâtında hiç bir yönden inkisâmı ne fiilen, ne vehmen ve ne de farzetmek suretiyle kabul etmez. Hiçbir sıfatını hiçbir varlığın

¹¹ A.g.e. s. 177.

¹² A.g.e. s. 609.

¹³ Bediüzzaman, *Mektubat*. 211.

¹⁴ Bediüzzaman, Şualar s. 129.

¹⁵ İbni Haldun, el-Mukaddeme, s.436, 1981 dördüncü baskı.

¹⁶ İbni Manzûr, Lisânü'l-Arab, Vahade maddesi, s. 4781, Dârü'l-Maârif; el-Kâmûsü'l-Muhîd, c. 1, s. 344, Dârü'l-Fikr-Beyrut.

Bu açıklamalardan da anlaşıldığı gibi, Mabud kelimesi tahsis edildiğinde Allah Taâla olur ki, O hak Mabuddur. Şayet mutlak mânâda kullanılırsa, hak veya bâtil bütûn mabudlara şâmil olur. Başına marife eki olan *elif lâm* gelirse (el-ma'bûd) hak ma'bûd olan ilâh demektir. Şeyhü'l-İslâm İbrâhîm el-Bîcûri, *Tuhfetü'l-Mürîd alâ Cevheretü'l-Tevhid*, s. 10.

sıfatlarına benzetmez. Aynı cins sıfatında taaddüd kabul etmez, yâni Allah'ın (c.c.) iki ayrı kudretinin olduğunu kabul etmez. Yüce fiillerine iştirak ve ortaklığı sokmaz; yâni, ne istiklâl ve ne de başka bir şey sebebiyle hiçbir kimsenin hiçbir fiilde tesiri yoktur. Bütün fiiller hayır olsun, şer olsun yaratma ve icad etme cihetiyle Ona aittir. Varlıkların elinde ise sâdece *kesb* vardır. Kesb ise teklifin, sevap ve ikabın esasıdır. Bu tarif de beş kemmiyeti nefyeder¹⁷ ki, onlar da şunlardır:

Birincisi: Zâtında düşünülen kemmiyet. Yâni, Cenab-ı Hakkın zâtının cüzlerden terkip edilmiş olduğunu nefy etmek.

İkincisi: Zâtından ayrı düşünülen kemmiyet. Yâni, başka bir ilâhın varlığını kabul etmemek ve yüce zâtına benzeyen başka bir zâtın bulunduğunu nefy etmek. Zâtının bir olması inancı bu iki kemmiyeti nefyeder.

Üçüncüsü: Sıfatlarında düşünülen kemmiyet. Herhangi bir sıfatının taaddüdünü nefy etmek. Cenab-ı Hakkın bir cins sıfatından iki veya daha fazla yoktur—her biri var edip yok edebilecek iki kudret, iki irade ve iki ilim gibi...

Dördüncüsü: Sıfatlarından ayrı düşünülen kemmiyet. Yâni, başka varlıklarda Kendisinin yüce sıfatlarına benzeyen sıfatların varlığını nefy etmek—Kendisinden başka diğer varlıklarda var edecek ve yok edecek kudret sıfatının bulunması, mümkünâtı tahsis edecek irade sıfatının bulunması ve herşeyi kaplayan muhit bir ilminin bulunması gibi (hâşa ve kellâ).

Beşincisi: Fiillerinden ayrı düşünülen kemmiyet. Yâni, Cenab-ı Hak kabiliyet ve güç vermeksizin bizzat yaratma ve icad etme fiillerine sahip olan başka kimselerin varlığını nefy etmek.¹⁸ Yüce iradesiyle dilemedikçe hiçbir kimse hiçbir fiili yapamayacağına inanmak.

Bütün bu açıklamalardan anlaşıldığı gibi, yüce zâtının birliği Kendisi için vâciptir, zorunludur. Bunun mânâsı da: Cenab-ı Hak inkisam olabilen terkip olmuş bir cisim değildir. Yüce varlığından başka ilâh yoktur. Sıfatları tekdir, yâni aynı cins sıfattan iki adet yoktur. Yüce sıfatlarına benzeyen başka bir sıfat bulunmamaktadır. Fiillerinde birlik vardır, yâni yüce fiillerine benzeyen fiillere sahip bir kimse yoktur.

Başka bir tarif, zâtının birliği, zâtında ve zâtından ayrı düşünülen kemmiyeti nefyeder. Sıfatlarının birliği, sıfatlarında ve sıfatlarından ayrı düşünülen kemmiyeti nefyeder. Fiillerinin birliği, fiillerinden ayrı, benzer başka fiillerin var olduğu düşüncesini nefyeder.

Şeriat dilinde tevhidin mânâsı: Tevhid, imândır. Yâni, Allah Taalanın varlığı ve birliği hakkında şek ve şüphenin ulaşamayacağı sarsılmaz bir itikaddir. Hiç birşey Ona misil ve denk değildir. O herşeyi işiten ve herşeyi görendir. Yâni, yüce zâtına lâyık sonsuz kemâlât sahibi ve her türlü noksandan da münezze olmasi yüce zâti için vâciptir ve zorunludur.

Bu tarif, yukarıda üzerinde durduğumuz lügat tarifiyle bağiantılıdır.

Bütün bu açıklamalardan sonra, Tevhid ilminden kasdedilen şeyin şu olduğu ortaya çıkıyor: Kur'an-ı Kerim ve sahih olan sünnet-i seniyyeden hareketle tevhid

¹⁷ El-Cevhere'nin üzerindeki el-Bicûr'ın haşiyesi, s. 35. ilk baskı H. 1310.

¹⁸ A.g.e.

inancını müdafaa etmektir. Bu da hakiki tevhidi anlamaya ve onu müdafaa etmeye şamildir.

Birincisi: Akaid meselelerini nakil ve akıl yoluyla ispat etmek.

İkincisi de: Mütehayyir ve muhalif olanların şüphe ve delillerini reddetmektir.¹⁹

Tevhid ilminin gayesi hakkında ise şunları söyleyebiliriz:

1. Akâidi ve akâidle ilgili dinî meseleri açıklamak.
2. Ve bunları müdafaa etmek ve şüyu bulmuş her türlü şirkten kurtulmak için düşmanca ortaya atılmış aleyhteki şüphe ve delilleri çürütmek.
3. Fıtrat ve tevhid inancı olan İslâmiyetin selâmeti için kof olan itikadları yok etmek.

Bu sebeple insanlık âleminde tevhidin yeri ve ehemmiyeti, cesetteki kalp gibidir ki, İslâm şeriatıyla kevnî şeriatı birbirine bağlar.²⁰

Tevhidin bu mânâsını ilân eden ve bu mânâyâ delâlet eden kelime ise, Kelime-i Tevhiddir: *Lâ ilâhe illallah*.

Bu makamda Bediüzzaman, "ism-i azam noktasında tevhidin ispatına muhtasar bir işerette" şöyle diyor:

"Birinci Kelime: *Lâ ilâhe illallah*'da bir tevhid-i ulûhiyet ve mâbudiyet vardır. Şu mertebenin gayet kuvvetli bir burhanına şöyle işaret ederiz ki:

"Şu kâinat yüzünde, hususan zeminin sayfasında, gayet muntazam bir faaliyet görünüyor. Ve gayet hikmetli bir hallâkiyet müşahede ediyoruz. Ve gayet intizamlı bir fettâhiyet, yani yerşeye lâyük bir şekil açmak ve suret vermek, aynelyakîn görüyoruz..."²¹

Bu iman anahtarlarının mânâsına gelince: Allah'tan başka asla hak ma'bud yoktur. Böyle bir inanç İslâmiyetin esasıdır. Bunun köşe taşları ise şunlardır: Bu mânâ ne zaman kalbe yerleşir, nefis de ona teslim olursa, insanı, kâinatın efendisi, efendimiz Muhammed'in (a.s.m.) risaletine imân etmeye ve peygamberliğine şehadet getirmeye götürür.

Ve ne zaman Hz. Muhammed'in (a.s.m.) peygamberliğine iman kalbe yerleşir, nefis de ondan râzî olursa, insanı Cenab-ı Hakkın meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine ve ahiret gününe ve bütün bunlar hakkındaki sahih naslara iman etmeye ve yine kadere, hayır ve şerrin Allah'tan geldiğine iman etmeye götürür-ki, bütün bunlarla iman hakiki kemâlini bulur.

Bunun için Bediüzzaman bütün insanlığa hitaben şöyle der: "Misak-ı ezeliye ile peyman ve yeminimiz olan imân, bu menşur-u mukaddeste yazılmıştır. Evet, âb-ı hayat olan İslâmiyet ise,, bu kelimenin aynülhayatından nebean eder."²² Sonra şöyle diyor: "Vicdanın esrarençiz olan nutk-u beliğanesini cemiyet-i kâinata karşı vekâleten inşad eden hatib-i fasihi ve kâinata Hakim-i Ezel'i ilân eden imânın mübelliğ-i beliğ olan lisanın elinde bir menşur-u lâyezâlidir..." Ve açıklıyor: "Cemi-

¹⁹ Dr. Sâmî Afîfî Hicâzî, *Medhalün li Dirâseti İlimi'l-Kelâm*, s. 37, ilk baskı-1988.

²⁰ A.g.e.

²¹ Bediüzzaman, *Mektubat*, s. 211.

²² Bediüzzaman, *Muhakemat*, s.103.

zarrat-ı kâinat, birer birer zât ve sıfât ve sair vücuh ile gayr-i mahdude olan imkânât mabeyninde mütereddîd iken, bir ciheti takîb, hayretbahşâ mesâlihî intac etmekle Sâni'in vücub-u vücuduna şehadette avalim-i gaybîyenin enmuzeci olan lâtîfe-i Rabbâniyeden ilân-ı Sâni' eden itikadın misbahını ışıklandırıyorlar..."

"Kalbinde nokta-i istimdad, noka-i istinad ile vicdan-ı beşer Sâniî unutmamak-tadır. Eğer çendan dîmağ ta'til-i eşgal etse de, vicdan edemez. İki vazife-i mü-himme ile meşguldür. Şöyle ki: Vicdana müracaat olursa, kalb gibi kalbdeki ukde-i hayatiye olan mârifet-i Sâni' dahi, cesed gibi istidadât-ı gayr-i mahdude-i insaniye ile mütenasib olan ârnâl ve müyül-ü müteşâ'ibeye neşr-i hayat eder. İşte nokta-i is-timdad.

"Hem de bununla beraber kavga ve müzahametın meydanı olan dağdağa-i ha-yata peyderpey hücum gösteren âlemin binler musibet ve mezâhımlere karşı ye-gâne nokta-i istinad mârifet-i Sâni'dir... Evet, herşeyi hikmet ve intizama gören Sâni'-i Hakîm'e itikad etmezse ve ale'l-amyâ tesadüfe havale ederse ve o bely-yata karşı elindeki kudretin adem-i kifayetini düşünse, tevahhuş ve dehşet ve te-lâş ve havıdan mürekkeb bir halet-i cehennem-nümün ve ciğerşikâfta kaldığından eşref ve ahsen-i mahlûk olan insan, herşeyden daha perişan olduğundan nizam-ı kâmil-i kâinatın hakikatına muhalif oluyor. İşte nota-i istinad... Evet, melce' yal-nız mârifet-i Sâni'dir..."

"Akıl görmezse de fitrat görüyor... Vicdan nezzardır, kalb penceresidir."²³

Tevhid hakikatleri konusunda Bediüzzaman'ın fikirlerini okuyanlar, onun, fitrat ve tevhid hakikatleriyle akıl ve kalbi ikaz ederek insanlığı yenilediğini görecektir. Bediüzzaman'ın Birinci Sözden ta son söze kadar bu imânî açıklamalarının gölge-sinde kâinata bakan insan, kendisini kâinatın ortasında merkezî bir nokta olduğunu hissedecek ve insana hitap eden ve insanı anlatan Kur'an'ın niçin insanı muhatap aldığı anlaşılabilecektir. Evet, tilâvet olunan kitabullahı (yani Kur'an-ı Kerîm) ve mü-şahede edilen kitabullahı (yani kâinat kitabına) onun gösterdiği ışıkla bakan insan bu hakikati mutlaka idrak edecektir. İşte bunun için, Risale-i Nur Külliyyatının tama-mında, fitrat ve tevhid hakikatleri dikkatle incelenip araştırıldığı zaman, ışık göz için neyi ifade ediyorsa bu risaleler de akıl için aynı şeyi ifade ediyor diye hükmede-cektir. Bediüzzaman Risale-i Nur'u tarif ederken de açıkladığı gibi, Risale-i Nur Kur'an'ın bir burhânıdır. Diğer telifatlar gibi müellifinin malumatından ve çeşitli ilim ve fenerden çıkmış değildir. Kur'an-ı Kerîm'den başka kaynağı yok. Kur'an'dan baş-ka hiç bir üstadı yok. Kur'an'dan başka hiç birşeye müracaat etmiyor, ancak Kur'-ân'a müracaat ediyor. Telifi esnasında müellifin yanında başka hiç bir kitap bulun-muyordu. Onlar doğrudan doğruya Kur'an-ı Kerîm'in feyzinden mülhemdir. Ve Kur'an semâsından, âyetlerinin yıldızlarından inzal olmuştur.²⁴

Bu hakikati İkinci Şuânın Üçüncü Makamında açık bir şekilde görebiliriz:

"Vahdâniyetin tahakkukuna ve vücuduna delâlet eden deliller ve âlâmetler ve hüccetler had ve hesâba gelmez. Onlardan binler burhanlar Üçüncü Makamda yalnız üç küllî hüccetlerin icmalen beyanıyla ıktifa edildi.

- Birinci âlâmet ve hüccet ki, *vahdehu* kelimesi onun neticesidir.

²³ A.g.e.

²⁴ Bediüzzaman, *Şuâlar*, s. 576-577.

- İkinci alâmet ve hüccet ki, *lâ şerike lehu* kelimesini intac ediyor.
- Üçüncü alâmet ve hüccet ki, *lehü'l-mülkü ve lehü'l-hamdü* ona işaret ediyor."

A. Birinci alâmet ve hüccette şöyle bir hakikate işaret ediyor: "Herşede bir vahdet var. Vahdet ise, bir vâhîde delâlet ve işaret eder. Evet, vâhid bir eser, bil-bedahe vâhid bir sânidenden sudur eder. Bir, elbette birden gelir. Herşeyde bir birlik bulunduğundan, eibette birtek zâtın eseri ve san'atı olduğunu gösterir."

Sonra akli nurla birleştirerek bu mücmel hakikati şu şekilde açıyor: "Evet bu kâinat bin birlikler perdeli içinde sarılı bir gül goncası gibidir... Yani, kâinatın içinde işleyen hikmeti bir ve inayeti bir ve tanzimatı bir ve iâşesi bir ve muhtaçlarının imdadına koşan rahmet bir ve o rahmetin bir şerbetçisi olan yağmur bir... İşte âlemin bu kadar birlikleri ve vahdetleri güneş gibi zâhir birtek Vâhid-i Ehade işaret ve delâlet eden bir hüccet-i bâhiredir."²⁵

"Hem kâinat unsurlarının ve nevelerinin herbirisi bir olmasıyla beraber, zeminin yüzünü ihata etmesi ve birbirinin içine girmesi ve münasebettarâne ve belki muavenetkârâne birleşmesi, elbette mâlik ve sâhip ve sânilerinin bir olmasına bir alâmet-i zâhiredir."²⁶

Risale-i Nur birçok yerinde bu mânâyı açıklamaktadır. Meselâ bir yerinde şöyle diyor:

"Evet, vahdet de, ferdiyet de, herşeyin o Zât-ı Vâhîde intisabıyla olur ve Ona istinad eder. Ve bu istinad ve intisap ise, o şey için hadsiz bir kuvvet, bir kudret hükümüne geçebilir. O vakit küçük birşey, o intisap ve istinad kuvvetiyle, binler derece kuvvet-i şahsiyesinin fekinde işler görebilir, neticeler verebilir."²⁷

"Herşeyin evveline ve âhîrine baktığımızda; hususan zihayat nev'inde görüyoruz ki: Başlangıçları, asılları, kökleri, hem meyveleri ve neticeleri öyle bir tarzda ki, güya tohumları, asılları birer tarife, birer program şeklinde, bütün o mevcudun cihazatını tazammun ediyor. Ve neticesinde ve meyvesinde, yine bütün o zihayatın mânâsı süzülüp onda tecemmu eder, tarihçe-i hayatını ona bırakır. Güya onun aslı olan çekirdeği, desâtir-i icadiyesinin bir mecmuasıdır. Ve meyvesi ve semeresi ise, evâmîr-i icadiyesinin bir fihristesi hükmünde görüyoruz..."²⁸

"İşte, bütün mevcudat, böyle evveline dikkat ettikçe, bir ilmin tarifenâmesi; ve âhîrine dikkat ettikçe, bir Sâniin plânı ve beyannamesi; ve zâhîrine baktıkça, bir Fâil-i Muhtarın ve Müridin gayet san'atlı ve tenasüplü bir hulle-i san'atı; ve bâtinine baktıkça, bir Kadîrin gayet muntazam bir makinesini müşahade ediyoruz."²⁹

"Herşeyde bir vahdet var. Vahdet ise, bir vâhîde delâlet ve işaret eder. Sultan-ı Ezeli Ferd ve Ehad olduğundan herbir şey kâinat kadar bir kuvvete dayanır ve herbir şeye karşı bütün eşya-faraza, eğer ihtiyaç olsa-o Kumandan-ı Ferdin kuvveti hükümüne geçebilir. Eğer ferdiyet olmazsa, herbir şey bütün bu kuvveti kaybeder, hiç hükümüne sukut eder, neticeleri dahi hiçe iner."³⁰

²⁵ Bedüzzaman, *Şualar*, s. 24.

²⁶ A.g.e.

²⁷ Bedüzzaman, *Lem'alar*, s. 305.

²⁸ Bedüzzaman, *Mektubat*, s. 212.

²⁹ A.g.e.

³⁰ Bedüzzaman, *Lem'alar*, s. 305.

İşte bunlar hiç şüphesiz açıkça gösteriyor ki, bütün varlıklar vahdetten vücuda gelmiş ve herbiri, doğurmamış ve doğurulmamış olan ve hiçbir şey Kendisinin dengi olmayan Vâhid, Ehad, Ferd ve Samed'in kullarıdır ve Ona karşı kulluk vazifelerini eda ediyorlar.

B. *Vahdâniyet ve tevhid hakikatine delâlet eden delil ve hüccetlerden İkinci Alâmet ve hüccet* ki, "bütün kâinatta, zerrelere kadar herşeyde kursuz bir intizam-ı ekmel ve noksanz bir insicam-ı ecmel ve zulümsüz bir mizan-ı âdil bulunmasıdır.

"Evet, kemâl-i intizam, insicam-ı mizan ise, yalnız vahdetle olabilir. Müteaddit eller birtek işe karışır, karıştırır."³¹ Bu makamda Bediüzzaman insanlığa hitaben bu mücmel hakikati genişletiyor. Sanki insan küçültülmüş bir kâinat, kâinat da büyütülmüş bir insan... Şöyle diyor:

"Sen gel, bu intizamın haşmetine bak ki, bu kâinatı gayet mükemmel öyle bir saray yapmış ki, herbir taşı bir saray kadar san'atlı. Ve gayet muhteşem öyle bir şehir etmiş ki, hadsiz olan vâridat ve sarfiyatı ve nihayetsiz kıymetli malları ve erzakı, bir perde-i gaybdan kemâl-i intizamla, vakti vaktine, umulmadığı yerlerden geliyor. Ve gayet mânidar öyle mu'cizâne bir kitaba çevirmiş ki, herbir harfi yüz satır ve herbir satırı yüz sayfa ve her sayfası yüz bab ve her babı yüz kitap kadar mânâları ifade eder. Hem bütün babları, sayfaları, satırları, kelimeleri, harfleri birbirine bakar, birbirine işaret ederler."

Ve yine diyor ki:

"Hem sen gel, bu intizam ve nezafet içindeki bu mizanın kemâl-i adaletine bak ki, bin derece büyütmekle ancak görülebilen küçücük ve incecik mahlûkları ve hüveynâtı ve bin defa küre-i arzdan büyük olan yıldızları ve güneşleri, o mizanın ve o terazinin vezniyle ve ölçüsüyle tartılır ve onlara lâzım olan herşeyleri noksanz verilir. Ve o küçücük mahlûklar, o fevkalâde büyük masnularla beraber, o mizan-ı adalet karşısında omuz omuzadırlar. Halbuki, o büyüklerden öyleleri var ki, eğer bir saniye kadar muvazenesini kaybetse, muvazene-i âlemi bozacak ve bir kıyameti koparacak kadar bir tesir yapabilir."³²

Bu izahlardan da anlaşıldığı gibi, Bediüzzaman, insanı kâinat sergilerindeki alâmet ve hüccetler üzerinde seyahat ettiriyor ve İslâmiyetin davet ettiği ve bozulmamış fitratların kabul ettiği bu âyet ve alâmetlerin müşâhedesinden hasıl olan bir imanla vicdanları tezkiye ve tathire sevk ediyor. Her şeyi kaplayan bu ibdâ ve bu insicâm-ı mu'ciz-gündüzün ortasında güneşin ışığından daha parlak olan vahdâniyet ve tevhidi ispat eden kat'î bir hüccet ve açık bir burhandır.

Sonra şöyle diyor: "Mevcudat iki vecihle icad ediliyor:

"Biri *ibdâ'* ve *ihtirâ'* tabir edilen hiçden icaddır.

"Diğeri, *inşa* ve *terkip* tabir edilen, mevcut olan anâsır ve eşyadan toplamak suretiyle ona vücut vermektir."³³

Daha sonra her ikisini de şöyle açıklıyor:

³¹ Bediüzzaman, *Şualar*, s. 24.

³² A.g.e.

³³ Bediüzzaman, *Lem'alar*, s. 306.

"Eğer cilve-i ferdiyete ve sırr-ı ehadiyete göre olsa, hadsiz derece bir suhulet, belki vücub derecesinde bir kolaylık olur. Eğer ferdiyete verilmezse, hadsiz derece müşkül ve gayr-ı mâkul, belki imtinâ derecesinde bir suûbet olacak."

Ve insanlığa seslenerek şöyle diyor:

"Halbuki, kâinattaki mevcudat, nihayet derecede külfetsiz olarak ve suhulet ve kolaylıkla, gayet mükemmel bir surette vücuda gelmeleri, cilve-i ferdiyeti bilbedâhe gösteriyor ve herşey doğrudan doğruya Zât-ı Ferd-i Zülcelâlin san'atı olduğunu ispat ediyor."³⁴

Bediüzzaman'ın izah ettiği bu Vahdâniyet ve tevhid hakikatine delâlet eden delil ve hüccetlerden İkinci Alâmet ve Hücceti dikkatle inceleyenler, onun bir dairenin merkezinde durduğunu ve insanları kurtuluşa, doğru yola ve güzel ahlaka sevk ettiğini görecektir. Bediüzzaman, tevhid delilleri hakkında Kur'an-ı Kerimin bir noksanlık bırakmadığını kemâl-i vuzuhla izah eder ve bütün insanlığa umumi bir hitap olan şu âyet-i Kerime de bunu tazammun ettiğini belirtir: "Ey insanlar! Sizi ve sizden öncekileri yaratan Rabbinize kulluk edin ki takvâya erişesiniz. O Rabbiniz ki, yeryüzünü size bir döşek, gökyüzünü bir kubbe yaptı. Gökten de size bir su indirip onunla türlü meyvelerden ve mahsullerden size rızık çıkardı. Öyleyse bile bile Allah'a eş ve ortak koşmayın."³⁵

Bediüzzaman *İşârâtü'l-İcâz* tefsirinde bu âyet-i kerimenin başında bulunan nidâ edatı olan ^{يا ايها} yı açıklarken şu önemli noktalara işaret ediyor:

"Kur'an-ı Kerimde kesretle zikredilen ^{يا ايها} ile edilen hitab ve nida, üç vecihle ve üç edatla te'kid edilmiştir.

"Birisi: İkazı ifade eden ve ikaz için kullanılan ^{يا} harfidir.

"İkincisi: Alâmetleri aramakla birşeyi bulmak için kullanılan ^{اي} kelimesidir-ki, Türkçede *hangi* kelimesiyle tercüme edilir.

"Üçüncüsü: Gafletten ayılmak için kullanılan ^{ها} harfidir. Bu te'kidlerden anlaşılır ki, burada şu tarz ile yapılan nida ve hitab, çok faydalara ve nüktelelere işaret eder:

"İnsanlara ibadetin teklifinden hâsıl olan meşakkatin, hitab-i İlâhîye mazhariyetten neş'et eden zevk ve lezzetle tahfif edilmesidir.

"İnsanın gaibane olan aşağı mertebesinde, huzurun yüksek makamına çıkması ancak ibadet vâsıtasıyla olduğuna işaret eder ki, ibadette kul ile Allah arasında vasıta yoktur.

"Muhatabın üç cihetten ibadete mükellef olduğuna işaret eder:

"1. Kalbiyle teslim ve inkiyada,

"2. Aklıyla iman ve tevhide,

"3. Kalbiyle amel ve ibadete mükelleftir."³⁶

Bediüzzaman burada insanda yerleşmesi istenen meseleleri fitrat ve tevhid yolu olan vesilelerle irtibatlandırmıştır. Sadüddin-i Taftazânî'nin de dediği gibi: "İlim elde

³⁴ A.g.e.

³⁵ Bakara Sûresi, 2:21-22.

³⁶ Bediüzzaman, *İşârâtü'l-İcâz*, s. 157-158.

etmenin üç sebebi, yani vesilesi vardır: Havass-ı selîme, doğru haber ve akıl.³⁷ İtîme ve görme duyguları ve kalp ve akıl, bütün bunlar doğru haber olan Kur'an-ı Kerîmin hitap mahalleri ve dünyada teklifin, ahirette de mesuliyetin sahalarıdır. İnsanın maddî yapısı ile ruhânî yapısı iç içe giriftir şekildedir. İnsanın da kimliği, ancak şahsiyetinin bu maddî ve ruhânî yapılarıyla yardımlaşmaları ve kolektif çalışmalarıyla kemâle erer. Böyle bir yardımlaşmanın sonucunda da o insanda akî istikrar, kalbî itminan ve irâdî hareket bulunur ki, bu da şahsiyetin ve itikadın kemâle ermesidir.³⁸

Bu hususta Şehristânî'nin şöyle bir sözü var: "Allah Taâla dinini bütün yaratılanların örnek bir modeli olan insan üzerine tesis etmiştir."³⁹ Bunun mânâsı da şudur: Tevhid inancı insanın çeşitli kuvveleriyle irtibatı ve alış-verişi vardır.

İşte, Kur'an-ı Kerîm bu meseleyi, yani tevhid meselesini açıklarken, onun, şüpheden uzak bir şekilde kalbe yerleşmesini sağlamak gayesiyle gerek aklın, gerekse itîme ve hatırlama duygularının yollarını aydınlatacak bütün delilleri kullanıyor.

Evet Kur'an-ı Kerîmde Cenab-ı Hak şöyle buyuruyor: "İlâhınız tek bir ilâhtır. Ondan başka hiçbir ilâh yoktur. O Rahmândır, Rahîmdir. Göklerin ve yerin yaratılmasında, gecenin ve gündüzün değişmesinde, insanlara faydalı şeylerle denizde akıp giden gemilerde, Allah'ın gökten su indirip onunla yeryüzünü ölümünden sonra diriltmesinde, her türlü canlıyı yeryüzüne yaymasında, rüzgârları sevk etmesinde ve gökle yer arasında Allah'ın emrine boyun eğmiş bulutlarda, akıllı kullanan bir topluluk için Allah'ın varlık ve birliğine, kudret ve rahmetine işaret eden nice deliller vardır."⁴⁰

"Eğer göklerde ve yerde Allah'tan başka ilâhlar olsaydı, ikisi de harap olup giderdi."⁴¹

Yine delil getirme sadedinde Kur'an-ı Kerîm vicdana ve duygulara hitap eden bir üslupla o duyguları tevhide yönlendiriyor: "O Allah ki, gökleri gördüğümüz gibi direksiz yükseltti, sonra Arş üzerinde hükmünü icrâ etti, güneşi ve ayı da emrine boyun eğdirdi. Onların hepsi, belirlenmiş bir vakte kadar akıp gider. Allah herşeyi yerli yerince tedbir ve idare eder ve âyetlerini size açıklar-tâ ki Rabbinize kavuşacağınızı kesin olarak bilesiniz."⁴²

Yine Kur'an-ı Kerîm tevhid meselesini delillendirirken nazarları kâinâtın melekûtuna çeviriyor ve insanın hissiyatını onlarda müşahede edilen delillerle doyuruyor. İnsanın vahdaniyet ve kemâl-i kudret-i ilâhiye hakkında yakîn mertebesine yükselbilmesi için ona gördüğü, işittiği ve hissettiği vâkî delilleri gösteriyor. Meselâ Cenab-ı Hak şöyle buyuruyor: "Kesin olarak iman edenler için yeryüzünde nice deliller vardır. Kendi nefislerinizde de böyle deliller vardır. Hâlâ görmey misiniz?"⁴³

³⁷ Sa'düddin Tattazânî, *el-Akâidü'n-Nesefiyye*, s. 11, Karaşi-Pakistan.

³⁸ Dr. Sâmî Hicâzî, *el-İstidlâlü'l-Kur'ânî Menhecühü ve Mümeyyizâtüh*.

³⁹ Şehristânî, *el-Milel ve'n-Nihâl*, s. 45, tahkik: Dr. Bedrân.

⁴⁰ Bakara Sûresi, 2:163-164.

⁴¹ Enbiyâ Sûresi, 21:22.

⁴² Ra'd Sûresi, 13:2.

⁴³ Zâriyât Sûresi, 51:20-21.

Sonra, duyduğu, işittiği, kalp ve vicdanın idrak ettiği ve kalbin alâka duyduğu şeyler arasındaki bu bağın ve bu mükemmelliğin bir meyvesi olarak tezkîr, yâni hatırlatma merhalesi geliyor. İşte bu noktada Cenab-ı Hak fitrat ve tevhide açılan bu pencereleri birbirine bağlıyor ve şöyle buyuruyor: "Allah sizi annelerinizin karından, hiçbir şey bilmez olduğunuz halde çıkardı ve şükredesiniz diye size kulaklar, gözler ve kalbler verdi."⁴⁴ Bu makamda İbn-i Kayyım şöyle diyor: Nasihat etmek ve birşeyin hakikatini göstermek, aklın kullanılmasını; belge de hatırlamayı iktiza eder. Düşünce ise, bütün bunların kapısı ve girişidir. İnsan düşündüğü zaman görür, gördüğü zaman da hatırlar.⁴⁵ Yaratıcı, yarattığı mahluka ihsan ettiği idrak vesilelerini saydıktan sonra, bunların gerektirdiği sonuç olarak da "lealleküm teşkurün" diyor, yani, "ola ki şükredersiniz." Evet, nimet ile şükür arasında sıkı bir bağ vardır, bu sebepten dolayı da insan yaratıcısına şükretmelidir. Çünkü şükür insaniyet, Cenab-ı Hakka safi bir kalple ibadet etmeye götürür.

Burada bir noktaya dikkat çekmek istiyorum. Muhammed İkbâl'in de dediği gibi, Kur'an-ı Kerimin ana hedefi, insanın yaratıcısıyla ve kâinatla olan çeşitli ilişkilerini idrak etmesi için onun şuurunu uyandırmaktır.⁴⁶ Burada Kur'an metodunun ne kadar ehemmiyetli olduğu anlaşılıyor. Risale-i Nur'un da takip ettiği metod budur. Mücerred ve câmîd meseleleri tartışmıyor. Bilakis nefsi ve aklı, tabii ve kevnî realiteden çıkmış meseleleri fitrat ve tevhid üzerine bina ediyor. Bu makamda Bediüzzaman şöyle der:

"İnsanda en şedit ve sarsılmaz ve aşk derecesinde bir arzu-yu beka var. Ve o matlabı vermek için, bütün kâinatı sırr-ı ferdiyetle kabzasında tutan ve bir menzili kapayıp öbür menzili açmak gibi kolay bir surette dünyayı kapayıp âhireti açabilir bir Zat, o arzu-yu bekâyı yerine getirebilir. Eğer ferdiyet olmazsa, onlar olmaz, akîm kalırlar. Ve vahdetle bütün kâinata birden tasarruf eden bir zât-ı Ferdî olmazsa, o matlaplar yerine gelmez. Farazâ gelse de çok nâkis olur."⁴⁷

Burada bu satırlar arasında geçen İbn-i Kayyım'ın, Muhammed İkbâl'in, Bediüzzaman'ın görüşleri arasındaki tekâmül üzerinde biraz duralım. Cenab-ı Hak tarafından peygamberlere gönderilen ve iman esasları bakımından hepsi de temelde bir olan semâvî kitapların en sonuncusu olması hasebiyle Kur'an-ı Kerimin ne dediğine bakalım. İşte hepsinin ortak noktaları şudur:

1. Tevhid-i İllâhî ve yaratmada Ferdâniyet-i Sübhâniye: Şeriki, ortağı yoktur.
2. İbadette tevhid-i İllâhî: Ondan başka ibâdete lâyık hak mabud yoktur.
3. Zâtında, sıfatlarında ve fiillerinde hiç bir varlığa benzememesi ve denk olması.⁴⁸

Evet, burada insan fıtratiyle beraber kâinatın fitrî yapısı, Yaratıcının sisteminde, Kur'an'da buluşuyor. Ve bütün varlıklar, doğurmamış ve doğurulmamış ve hiçbir

⁴⁴ Nahl Sûresi, 16:78.

⁴⁵ İbnü'l-Kayyım, *Miftâhu Dâri's-Saâde*, c. I, s. 214.

⁴⁶ Muhammed İkbâl, *Tecdidü'l-Fikri'd-Dini*, s. 15.

⁴⁷ Bediüzzaman, *Lem'alar*, s. 310.

⁴⁸ Prof. Dr. Muhyiddin es-Sâfi, *Bi'l-İştiraki fi'l-Akîde ve'l-Ahlâk*, s. 12, 192. baskı.

dengi bulunmayan Vâhid, Ehâd, Ferd ve Samed olan Yaratıcının birliğinden istimed ediyorlar.

C. Vahdâniyet ve tevhid hakikatine delâlet eden delil ve hüccetlerden Üçüncü Alâmet ve Hüccet ki, Bediüzzaman'ın işaret edip açıkladığı "Lehü'l-mülkü ve lehü'l-hamdü" hakikatidir. Buradaki had ve hesaba gelmeyen tevhid işaretlerinde feyizler bulduk.

"Evet, herşeyin yüzünde, cüz'î olsun küllî olsun, zerrattan tâ seyyarata kadar öyle bir sikke var ki, aynada güneşin cilvesi güneşi gösterdiği gibi, öyle de, o sikke aynası dahi, Şems-i Ezel ve Ebede işaret ederek vahdetine şahadet eder. O hadsiz sikkelerden pek çokları Siracü'n-Nurda tafsilen beyan edildiğinden, burada yalnız kısa bir işaretle üç tanesine bakacağız. Şöyle ki:

"Mecmu-u kâinatın yüzüne, envân birbirine karşı gösterdikleri teavün, tesanüd, teşabüh, tedahülден mürekkep geniş bir sikke-i vahdet konulduğu gibi, zeminin yüzünde de, dört yüz bin hayvanî ve nebâtî taifeleden mürekkep bir orduyu Sübhânının ayrı ayrı erzak, esliha, elbise, talimat, terhisat ciheline gayet intizamla, hiçbirini şaşırılmayarak, vakti vaktine verilmesiyle koyduğu o sikke-i tevhid misilli, insanın yüzüne de, herbir yüzün umum yüzlere karşı birer alâmet-i fârîka bulunmasıyla koyduğu sikke-i vahdâniyet gibi, herbir masnuun yüzünde, cüz'î olsun küllî olsun, birer sikke-i tevhid ve herbir mahlûkun başında, büyük olsun küçük olsun, az ve çok olsun, birer hâtem-i ehadiyet müşahede edilir. Ve bilhassa zihayat mahlûkların sikkeleri çok parlaktırlar. Belki, herbir zihayat kendisi dahi, birer sikke-i tevhid, birer hâtem-i vahdet, birer mühr-ü ehadiyet, birer turra-i samediyettirler"⁴⁹ haricî ve batnî bütün varlığıyla...

Bediüzzaman işte bu makamda güçlü fikir ve delilleriyle tevhidin meyvelerini belirtiyor:

"*Birinci Meyve:* Tevhid ve vahdetde cemâl-i lâhî ve kemâl-i Rabbânî tezahür eder.

"*İkinci Meyve:* Tevhidle kâinatın kemâlâtı tahakkuk eder.

"*Üçüncü Meyve:* Bütün kemâlât-ı insaniye ve beşerin bütün ulvî maksatları tevhidle bağlıdır ve sırr-ı vahdetle vücut bulur."⁵⁰

Burada insanlığın fitraten muhtaç olduğu iman hakikatlerinin tecellisi için Bediüzzaman'ın tevhid hakikatine ne kadar ehemmiyet verdiği anlaşılıyor. "Nasıl bir memleketin anâsırı, memlekete muhit birer maddedir. Onların mâliki de bütün memlekete mâlik birtek zat olabilir. Öyle de, bütün memlekette intişar eden san'atlar, birbirine benzediği ve birtek sikke izhar ettikleri için, bütün memleket yüzünde intişar eden masnular, herbir şeye hükmeden tek bir zâtın san'atları olduğunu gösteriyorlar."⁵¹

Hizmet Rehberi'nde Bediüzzaman'ın dediği gibi, aradığımız hakiki tevhid, yalnız tasavvurdan ibaret bir marifet değildir. Belki, ilm-i mantıkta tasavvura mukabil ve marifet-i tasavvuriyeden çok kıymetli ve burhanın neticesi olan ve ilim denilen tasdikdir.

⁴⁹ Bediüzzaman, *Sualler*, s. 27.

⁵⁰ A.g.e.

⁵¹ Bediüzzaman, *Sözler*, s. 266.

"Ve tevhid-i hakiki öyle bir hüküm ve tasdik ve iz'an ve kabuldür ki, Herbir şeyle Rabbini bulabilir."⁵²

Bediüzzaman bir âyetin tefsirinde, bütün felsefecilerin ve kelâm âlimlerinin mesleklerini ihatalı delillerle açıklıyor. O âyet-i kerîme de şudur: "Ey insanlar! Sizi ve sizden öncekileri yaratan Rabbinize kulluk edin ki takvâya erişesiniz. O Rabbiniz ki, yeryüzünü size bir döşek, gökyüzünü bir kubbe yaptı. Gökten de size bir su indirip onunla türlü meyvelerden ve mahsullerden size rızık çıkardı. Öyleyse bile bile Allah'a eş ve ortak koşmayın."⁵³

"Akâidi ve imanî hükümleri kavi ve sabit kılmakla meleke haline getiren, ancak ibadettir. Evet, Allah'ın emirlerini yapmaktan ve nehiyelerinden sakınmaktan ibaret olan ibadetle vicdanî ve akîl olan imanî hükümler terbiye ve takviye edilmezse, eserleri ve tesirleri zayıf kalır." Bu iki âyeti dikkatle inceleyenler göreceklerdir ki, buradaki İlahî hitab önce Sâniin varlık ve birliğinin ispatıyla başlamaktadır.

"Birincisi: Tevhidin ispatı için kendi nefislerinden delil getirmiştir. Buna: **اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ** Yani, 'Sizi yaratan Rabbinize ibadet ediniz' cümlesiyle işaret etmiştir.

"İkincisi: Baba ve dedelerinin hallerini açıklayarak delil getirmiştir. Buna: **وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ** Yani, 'Sizden öncekileri yaratan' cümlesiyle işaret etmiştir.

"Üçüncüsü: Bütün yeryüzünde yaşayanların hallerini açıklayarak delil getirmiştir. Buna: **الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فِرَاشًا** Yani, 'O Rabbiniz ki, yeryüzünü size bir döşek yaptı' cümlesiyle işaret etmiştir.

"Dördüncüsü: Göklerde olanların hallerini açıklayarak delil getirmiştir. Buna: **وَالسَّمَاءَ بِنَاءً** Yani, 'O Rabbiniz ki, gökyüzünü inşa etti ve size bir kubbe yaptı' cümlesiyle işaret etmiştir.

"Beşincisi: Yer ile gökyüzü arasında cereyan eden halleri açıklayarak delil getirmiştir. Buna da: **وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَخَرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ** Yani, 'Gökten de size bir su indirip onunla türlü meyvelerden ve mahsullerden size rızık çıkardı' cümlesiyle işaret etmiştir. Gökyüzü bir baba, yeryüzü de bir anne gibi. Gökyüzünün sulbünden yeryüzünün ana rahmine yağmur iniyor ve oradan da-geçen âlemlerde olduğu gibi-çeşitli şekillerde bitki ve yiyecek neveleri doğuyor.

"Bu beş delili zikrettikten sonra, bu delillerin iktiza ettiği matlup olan neticeyi beyan ediyor ve diyor: **فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَنْدَادًا وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ** Yani, 'Öyleyse bile bile Allah'a eş ve ortak koşmayın.'⁵⁴

Burada, Bediüzzaman'ın, tevhid meselelerini delillendirmede izlediği Risale-i Nur metodunu hangi temel hakikatler üzerine bina ettiği anlaşılıyor. Kur'an-ı Kerimde de aynı şey görülüyor. Zira Risale-i Nur, Kur'an'ın bir burhanı ve onun feyzinden çıkmış mânevî bir tercümesidir. İçindeki yüksek hakikatleri kaibe yerleştirmek, zi-

⁵² Bediüzzaman, *Şualar*, s. 129.

⁵³ Bakara Sûresi, 2:21-22.

⁵⁴ bkz. Fahrüddin er-Râzi, *Acâibü'l-Kur'an*, s. 26, ilk baskı 1982, tahkik: Abdulkâdir Ahmed Atâ; Dr. Abdulaziz ed-Derdîr, *et-Tefsîru'l-Mevdû'î*, s. 26, ilk baskı 1982

hinde iz'an hasıl etmek, gönül rızasıyla onları kabul etmek ve bütün varlığıyla Cenab-ı Hakka itaat etmek gibi ulvî gayelere götürmek için insanın fitrî yapısını uyarılmaktadır.

"Miraç ve haş-i cismânî gibi sırf akıldan çok uzak zannedilen Kur'an hakikatlerini en mütemerrid ve en muannid filozoflara ve zındıklara karşı güneş gibi ispat eden ve onların bir kısmını imana getiren Risale-i Nur eczaları..."⁵⁵

Nur Risaleleri, arkasında karanlık hedefleri bulunan akli manevraların soğuk bir takım kağıt parçaları değil; aksine, fitrat ve tevhide dayalı geniş imânî kültürü ihtivâ eden *Sözler*, *Şualar*, *Mektubat* ve *İşârâtü'l-İ'câz* gibi eserler, insanın duygularını ve fitrî yapısını uyandıran tam bir fikir inkılâbı; ifrat, tefrit ve şatahat içinde, nefis ve hevâyâ tabi olan mezhep ve cereyanların da ilzam edici en güzel cevabıdır. Evet, bu risalelerin her biri gücünü İlahî vahiyden alan birer nur hükmündedir.

Hülâsa bu ilmin faydası, akaid-i imâniyeyi geniş akli delillerle ispat etmek ve muhaliflerin ve hasımların şüphelerini, yine akli deliller vasıtasıyla def etmek, batılla karışık fikirlerini çürütmektir. Daha da ötesi, imanı taklid mertebesinde yakın (şüphesizlik) mertebesine çıkarmak; insan seciyesine güzel ahlâkı yerleştirmek ve gizli-açık her türlü hallerinde ona Cenab-ı Hakkın murakabesi altında olduğunu hissettirmektir. Adudu'd-Dîn el-İcî'nin de bahsettiği gibi, bu ilmin faydalarını şu beş maddede özetleyebiliriz:

1. Taklitten kurtulup yakîn zirvesine ulaşmak. Cenab-ı Hak bu hususta şöyle buyuruyor: "Allah sizden imân edenleri yüceltsin ve kendilerine ilim verilmiş olanlara yüksek dereceler versin. Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır."⁵⁶

2. Doğru yolu bulmak isteyenleri delile dayalı izahlarla irşad etmek, muannid inkârcıları delillerle ilzam etmek ve batıl mezhep ve akımlara mensup olan ehl-i bidanın bozuk fikirlerini reddetmek.

3. Düşmanların delillerine karşı dinî esasları sarsıntıdan korumak.

4. Şer'î ilimleri onun üzerine bina etmek-zîra şer'î ilimlerin esası tevhid ilmidir ve oradan beslenir.

5. İnanç ve niyeti sağlam ve saf hale getirmek-zîra bu ikisi sayesinde ameller kabule mazhar olurlar. Bütün bunların neticesi de iki cihan saadetine kavuşmaktır.⁵⁷

Bediüzzaman ilmiyle bizi istifadeye medar kılmıştır. Eserleri, hayatın çeşitli safahatında yaşayan insanların yollarını iman nuruyla aydınlatmaktadır. İnşallah bu, nesilden nesile kıyamete kadar böyle devam edip gidecektir.

⁵⁵ Bediüzzaman, *Emirdağ Lâhikası I*, s. 47.

⁵⁶ Mücâdele Süresi, 58:11.

⁵⁷ Adudu'd-Dîn el-İcî, el-Mevâkif, s. 8; bkz. et-Tehâvünî, *Keşşâfu Istihâti'l-Ulûm ve'l-Fünûn*; İmam-ı Gazâlî, *el-Münkizü Mîne'd-Datâi*, s. 90, tahkik: Dr. Abdulhalim Mahmud.